

16-745 91383
miodrag stanisavljević

moje elastično srce

4.

Stika mladeža samo ponekad
javlja se
i na samom mleku

kao zaslepljenost od
pogleda u sunce

u raznobojnim i nepostojanim
pegama
iza sklopljenih očiju

5.

Sve je bilo obavijeno
nitima koje se nisu
videle videle su se samo
njihove boje

Iz mirne vode
mestimično
izrastali su
rogovi puževa

6.

Iznad vode
magle su propadale

Po lišću su bile
ciglaste hrpice

Ubrus je već bio
upotrebljen prvi put

Pokušao sam
da dohvatim mrve hrane sa prozora
(bile su bez senke)

7.

Vres se otima uspomeni
Lepak upište ne pranja za taj porculan
odlazi ustranu
U zasedi se dugo
nalazila so

Ista zver
pretiła je i meni

hitrim skokom
i noktima koji izlaze iz nećujnih stopa

8.

Trska je podrhtavala
Samo ona
osećala je taj dah a

još suvlijeg još lakšeg
bilo je lišća u blizini

Istu tajnu
svojom nevinosti
primale su i devojčice
i tumarale su okolo
bez saveta

11.

Poznajem nekoliko malih devojčica
nekoliko malih devojčica
u haljinicama od petlove kreste

One me često posećuju
i dugo igraju predla mnom

13.

Volim da opipavam
donji
mekani
deo uza
koji se buši
kroz koje se provlače minduše

Moj
„simpatični nerv“
voli to, bliska mu je
takva tuga

Iz svih mojih zleđa
odjednom
niče po cvet

15.

Jedan talas ponovo dopire
u moje predsojbe otvara
mali rezbareni ormarić
sve njegove fijke pretura
po svim njegovim policama
igra se svini tim
ali vrlo potrebnim
kutijicama smotuljicama
augmadima boticama...

Da li on dopire i do
tajne pregrade
gde se u smotuljku nalazi
Plavilo za rublje?
Da li ga rastvara?
On odlazi.

16.

A more
more je uvek bilo
ispravljač grešaka
u našim pesmama

Bilo je to jedne februarske večeri, posle Svećnica. Muž ju je bio napustio jedan sat ranije ve-
rujući da je zaspala ali njoj san nikako nije dolazio. Mora je u jednom trenutku postalo da se mere ne-
podnošljiva da je odlučila da siđe i popije neku osv-
ežavajuću pice. Hotelski bar ličio je na ostale bareve
toga kraja: police su bile pretrpane od metvice. I po
zidovima su visili reklamni plakati sa tekstovima na
engleskom. U toj teškoj i mirnoj atmosferi, tegza se
micala, talasala kao u igri sa ogledalima. Ona je pri-
šla jednom kelneru da poruči sirup od metvice. Iz
hola se čuo smeh jedne grupe ljudi koja je sedela
u patiou. Red zakrčalih palmi potpuno ih je skr-
vao od njenog pogleda. Ali, najednom, ona je izme-
du dva grma, primetila svog muža.

Iako su krošnje palme bile guste, Estanislava je
jasno mogla da ga osmotri. Enrike je bio u svom naj-
elegantnijem belom odelu a na glavi je imao panama-
šesir sa širokim obodom. Sedeo je leđima okrenut
njoj. Zavali se u svoju fotelju on je prekrstio no-
ge a jednu ruku ispružio preko naslona susedne sto-
lice. Njoj se učinilo da se vreme zaustavlja i da sve-
mir postaje nepokretan. Imala je utisak da sve to
vidi kroz ogled: ruku svog muža, belu i maljavu,
oslonjenu o rame senjore Blaskes, a pod stolom, nji-
hove noge koje se dodiruju. Oko njih su se ljudi sme-
ljali, brbljali, ali ona je videla samo Enrikovu ruku
i komadić ruke one žene, dodir njihovih tela, lepljiv,
sramotan.

Nije znala koliko je dugo tako stajala. Nekoliko
sekundi, duže, možda. Sećala se samo da joj je taša
isključila iz ruku i da je kiša zvezdica zasula pod
Čovek ju je upitao: „Šta vam je? Ne osećate se do-
bro?“, ali ona je već bila napustila bar i, posrćući,
prešla hol.

Bože moj! Bože moj! Popunjila je svom sinu sa
pravom požudom. Bilo joj je potrebno malo mira,
utehe, a to dete joj je bilo toliko neophodno... Samo
njegovu prisutnost bilo je odmor njenim očima. Ko-
liko joj je puta, videći je rastuću zbog muzevlje-
vih ludosti, dočikao lice svojim usnama, pokretom
izražajnim od bilo koje reči: „Ti si tužna, draga
moja mamić!“ Ona mu je odgovarala: ne, — trudeći
se da sakrije suzu. „Na, nije to ništa, blago moje,
ništa važno“. Ali dete je već znalo zašto se ona tako
pretvara i, obuhvatajući njenu ruku svojim, poku-
šavalo da je ohrabri: „Kad budem velik zaradiću
mnogo novaca i sagradim palatu samo za nas dvojice.
Tata će onda biti mrtav i neće biti više nikoga ko
bi te mučio“. Kad bi joj se svet učinio nepravdičnim
i praznim, jedino joj je ostajala ljubav tog deteta.
Kako je bila slaba osećala se umorna od toga da slu-
ži kao oslonac drugima. Život ju je primorao da pre-
uzme tešku ulogu, okružujući se neodlučnim bićima.
Ali sada je bila umorna od rasipanja, od tolikog da-
vanja jer ništa nije dobijala u zamenu. I ona je že-
lela da nasloni glavu na kolena i pusti da je uljuljaju
slatke reči.

Te večeri, ne ispuštajući njenu ruku, David ju je
upitao: „Zar ne da je tata rđav? Zar ne da ide sa žilim
ženama?“ Mali andeo gledao joj je u oči i ona je
ostala da joj se ispod kapaka skupljaju suze: „Dra-
go moje, gradmo, tvoja mama te voli više od
svega, više od svih na svetu.“ On ju je povukao za
sobom kroz uličice donjih kvartova i, sa nežnošću
koju nikada neće zaboraviti počeo da joj ljubi ruku:
„Mama, mama draga, ti si jedina koju volim; tata je
uvek bio zao“; i mada se ona trudila da mu se uspro-
tivi: „Čuti, čuti, mala deca uvek moraju da vole svo-
je volim. Ja volim samo tebe“. Bio je to već odras-
tao čovek koga nijedna laž nije uspevala da pre-
vari. „On je kao ja, mislila je, celog života biće ne-
rešan.“

Setali su jednim starim, veoma ružnim kvartom.
Zene u raznobojnim maskama naginjele su se sa bal-
šona kuća a ljudi, čija su tela bila premazana
uljem, svačili su ih, činilo se, svojim osmesima. Ne-
ki, prolazeći pored njih, mrmrljali su sramotne reči
i David, mali andeo, htio je da zna šta one znače:
„Nije to ništa, drago moje, to su gadne stvari koje
odvode u...“
stida i dete, kojem ništa nije izmicalo, nije moglo
da sakrije suze. I tako su se u suzama izgubili u za-
krčenim ulicama, među ljudima koji su se smeja-
li, vikali, bacali na njih pregršt konfeta i mahali pred
njima svojim uskovitlanim maskama.

Bolesna se vratila u hotel. Njen muž koji ju je
čekao da bi otišao na bal kod senjore Blaskes, tvrdio

TUGA

je da je to posledica klime i preklinjao je da ga pra-
ti. Ali ona je bila moralno i fizički slomljena. Uzbud-
jenja toga dana bila su takva da je njena izdržljivost
bila pri kraju. Nije htela da izađe: nije htela nikoga
da vidi. On može da ide kuda god želi. Ako ga je
senjora Blaskes pozvala, on je bio savršeno slobodan
da poziv prihvati. Ne. Ona, ne. Ona bi ostala u ho-
telu sa svojim sinom. Ona mu daje potpunu slobodu
da se vrati kad god mu se sviđa. A i ako neće da se
vrati, ako više voli da noć provede kod senjore Blas-
kes, ona u tome ne vidi ništa neprikladno.

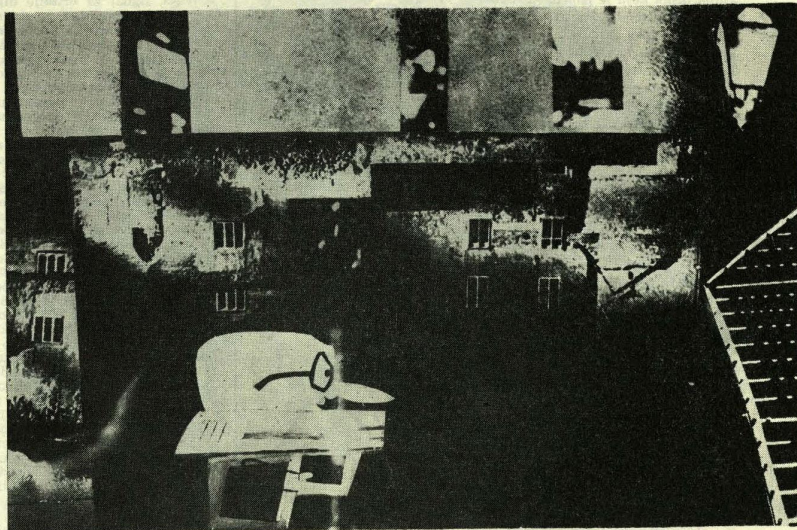
Ali Enrike je navedivao. On je preklinjao, ku-
kao, kršio ruke. Osećao se zapetljan u mrežu svojih
laži a nije znao kako iz nje da se iskobelja. Molim
te! Molim te! Na kraju ju je iz čista prezira, pristala.
Pomisao da bi je mogao smatrati ljubomornom, pro-
badala ju je. Ona koja je čitavog života primala to-
liko predloga (stotine slatkih ceduljica, pisanih na
francuskom, koje je, namirisane i uzveane svilenim
pantijkama, čuvala u jednom japanskom kovčeviću)
nije mogla dozvoliti da je porazi čovek njegove vrste.
Ako on smatra da je ona nespošobna da se zabavlja,
pokazuje mu da se u potpunosti vara.

Ostalo je da se reši pitanje deteta i davo (da, davo,
jer njegovu prisutnost lepi se za naše telo, kao
što to čini senka, i postavlja nam sve svoje zamke)
savetovao ju je da ga ostavi samog. On je govorio
kroz usta muža i rekao: „Bolje će biti ako ostane u
hotelu. Ako mu bude dosadno moći će da se poigra
u patiou. Tamo ga ne vrebaju nikakva opasnost. Kad
se vratiš naći ćeš ga da spava kao zaklan“. Ona se
čak i sada sećala njegovih ohrabrujućih pokreta ru-
kom, zabrinutog izraza njegova pogleda. Da bi kupio
njen pristanak, poklonio je igračke detetu koje se,
čula je, bezbrižno smejało u svojoj sobi.

Nije ni sumnjala da taj glas neće više čuti. Ah,
koliko puta je zaježala da prekine film, vrati vreme
u suprotnom pravcu, da napusti dvoranu u kojoj se
daval predstava. Kao u onim košmarima gde, gonjen
od hiljade neprijatelja, čovek ne može uprkos svim
svojim naporima, da napravi makar i jedan korak,
ona je kršila ruke od more, gledajući patio sa svog
prozora. Njeno grlo htelo je da ispusti krik ali njoj
to nije uspevalo. Prizor se stalno ponavljao i uvek
na isti način. Njen muž i ona oblačili su se za karne-
val (organdi, pernika, parfem, beli pudor, siloziji sa
stepenicama hotela praćeni milostivim osmehom
upravitelja. („Zabavljajte se dobro, gospodo-gospo-
de“), a njena ruka u rukavici opipavala je u vazduhu
lepršanje krila grlice (koje su gukale u svom kavezu
što je visio u holu).

Stigli su u patio. On je velik, prostran, popločan
crvenim pločicama. U četiri ugla uzdizale su se četiri
divovske palme, ovenčane tropskim lijanama, koje
su sve do središta bacale svoju svežu i sumeću sen-
ku, dok su ih, u njihovoj večitoj mladosti, bez pre-
stanka njihali naletovi povetarca. David je obušen u
kratke pantalone i košulju ne pruge. Otac mu je po-
klonio čegrtaljku i on je, smejući se, neprestano vrti. On,
takođe, ne zna. A ona, Estanislava, usled nekog
čudnog udvajanja, videla je sebe takođe „kao lič-
nost“: govorila je sa hotelskom sobaricom, davala
uputstva za detinju večeru. Na trenutke se u njoj
javljala neka luda nada koja joj je palila utrobu.
Dovoljan bi bio jedan pokret, jedan krik da se raz-
nuži ta šaroljiva. Prokletost je izbijala u mrvicama. Na
primer, telegram „Svećanost je pripremljena“. Ali
ličnost je ostajala ravnodušna. Slep automati — ba-
cala se zatvorenih očiju u ruke sudbine. Poljubila je
dete u čelo. Opratila se sa njim mašući mu marami-
com. On, ne, ne, dosta, dosta!

Ostalo je bilo šarano, zamršeno. Prizori su se me-
šali bez namere da se produže. Bili su to komadi igre
streljenja, crteži magičnog fenjera: karnevalsko stab-
lo posađeno u sredini patia; deca odevena u leopard-
dove kože, igrala su oko stabla sa koje su visile ša-
rene pantijke, umotavajući se i omdotavajući se po
ritmu igre: maramice, ogledalca, suhi klotčići i ka-
leml konca potpuno su prekrivali grane drveta čije

INSPEKTOR SE VRAĆA KUĆI režija v. mimica, gl. crtač a. marks

U RAJU

huan gojtsolo

je zanjihane rese češljao vetar. Neka kreolska gospođa obgrlila je u svojim rukama, šapćući joj na uho nežnosti: „Dijte, igrajte“. Jedna majka igrala je tamborito, noseći na leđima svoju bebu umotanu u šal čije je krajeve ukrasila na grudima; u vrtlogu igre i gemiru zavilanih maramica, njena glava, pokrivena majunim šeširima, lebdela je kao nad morem koje je zahvatila oluja.

Ona se bila približila jednoj grupi radznaiaca, okupljenih oko čoveka koji je svirao na gitari. Bio je to seljak tvrda lica i očiju koje su ličile na ugljevlje. O struku mu je visio gibak bič koji je lelujao poput gušterova repa. Kosa mu je bila crna i kovrdžava a videla je i njegove krajnje bele zube dok je pevao:

Pevajte, pevajte, drugovi moji;
Život je kratak.
Zbog čega da se brinemo,
Kad se zadovoljstvo svrši.
Ja sam samo privid,
Život je kratak.
Senke smo koje putuju;
Kad se zadovoljstvo svrši
Ništa mi važno nije.

Dani, godine, uzalud su mogle da prolaze jer ona nikada ne bi zaboravila tu pesmu. Svaki stih odgovarao je jednom od unutarnjih akorda njene duše. Ona ih je slušala, puna poštovanja, trudeći se da im odgonetne smisao i, neznajući kako, ime deteta popelo se od njenih usana. Odeveno je uzela učešća u igri. Oko nje se sve vrtelo a ljudi su menjali lica: lica dece na telima staraca, užasne maske i pozajmljene mladost. Uzalud je pogledom tragala za čovekom sa bičem. Neko, vratar, rekao joj je da je on otišao. „On se pojavio tako, iznenada, objasnio joj je. To nije bila zvanica“. Bez imena, bez sudbine, on je došao samo zbog toga da joj pročita svoju poruku. Potom, kad je njegova dužnost bila ispunjena, iščezao je. I baš u ovom trenutku on je, na svom konju, lakši od vetra, ostavljao na cesti brazdu prašine i udaljavao se zauvek od nje, odnoseći ključ zagonetke.

Zvanice su igrale pod svojim maskama i ona nije uspevala da pronađe svoga muža. Pitala je: „Enrike, jes li ti?“ a zlobne oči smešale su se kroz tesan prozor na maskama. Varali su je. Svi su ulazili u igru: indijanski demoni uvredljivo su je hvatali oko struka; divlji leopardi zaspali su je konfetama. Luda želja da govori sa sinom stezala joj je grlo. Vrlo često, za vreme društvenih skupova, ona je imala isti osećaj. Najednom joj se učinilo da prisustvuje nekoj pozorišnoj predstavi gde svaka ličnost, bez i najmanje groške, recitira svoju ulogu. Onda je osećala da je hiljadu milja daleko od toga i zatezala da beži. Jednog dana, za vreme bala koji je bio u njenu čast priređen u „Raju“, ona je bosu trčala preko polja gde je njena izvanredna haljina od plavog tila posutog zlatnim zvezdicama lepršala na vetru kao razvijena zastava. Možda su njen muž i ostali obični ljudi, kada su je videli šta radi, mogli pomisliti da je luda; ali ona je držala jedino do mišljenja izvanrednih bića. U nekom salonu, među ljudima kao Enrike, ona se gušila. Toga dana, na primer, potreba da zagri svoje dete učinila ju je stvarno bolesnom. (Mada su je svi smatrali za osobu svu prefinjenu i prođuhovljenu, ona je u stvari bila primitivno biće. Druge žene na toj svečanosti imale su možda decu koja su u njihovom odsustvu plakala u tami svojih soba a to ih nikako nije sprečavalo da igraju i zabavljaju se. Estantisla im je zavidela ali ona je pripadala drugoj rasi. Ljubav koju je ona osećala prema sinu bila je divlja i nije ostavljala mesta ni za kakav kompromis).

Otkrivši Enrikea u jednom uglu dvorane, otkrila je do njega obuzeta vrtloglavicom. „Hajdemo, rekli je, već je prošla ponoć a mi ne možemo ići bez mene.“ Reči su se tiskale u njenom grlu i ona je imala muke da od njih napravi rečenice. „Budi razumna,

draga moja, rekao je on, ne možemo otići tako naglo. Prošao je tek jedan sat kako smo ovde. Svi bi se začudili. „Potrebna sam malom“. Ona je drhtala kao list i neka čudna hladnoća kočila joj je usne. Enrike ju je gledao zapinut laica. „No, no, smiri se. U ovo vreme Davidov sin mirno spava u svom krevetu“. Možda je on već znao da mu je sin mrtav i hteo da je prevvari. Gospodarić kuće vladaše je u svom salonu a za Enrikea to je jedino bilo važno. Ta misao pala joj je napamet mnogo kasnije dok je, smrtačena čela, prelazila ponovo sitne događaje tog dana u nadi da će naći njihov zajednički imenitelj. Mada je u tome mogao videti samo slutnju, on, s druge strane, nije imao nijednog vrednog razloga da je formalno odbije.

Pojurila je u staklenu baštu. Pohlepno se nagla nad orhideje, sunceokrete i dalje. Imala je vrtloglavicu. Oči su joj se napunile zvezdama. Na njenim usnama samo jedna reč: David. Izgovarala ga je kao molitvu, ponavljala kao zakletvu. Vesele note neke kreolske pesme penjale su se iz patio; zvanice su se smešale i bacale konfete. Neki su se grabili za hranu i piće: el Atolito, el Guarapo, los ninos Desnudos, el Mojon de perro i Bien me sabe. Ali u njenim usnama otkrivali su jedino stihove pesme: Mi smo samo o privid. Život je kratak. Senke smo koje putuju. Kad se zadovoljstvo svrši, ništa mi važno nije.

Ona još nije bila pila a osećala se pijanom. Oko nje se sve zgusnulo. Iz predsobla je čula korake, mrmore, reči bez značenja. Parovi su igrali usporavajući igru postepeno kao što čigra prestaje da se okreće i na kraju se potpuno zaustavljaju. Sviranim je izdato naređenje da se zaustave. Jedino je još mulat dođirivao žive gitare i taj zvuk delovao je na nju kao električno pražnjenje. Ona je počela da drhti. Bila je užasno žedna i naslepo tražila čašu vode. „Molim vas, molim vas.“ Zvanice su se razmicala da je propuste i u tišini skidale maske i poluobrazne. Lica su im bila bleđa i kao prevučena slojem voška. Gledali su je i ništa nisu govorili.

„Oh, nisam mogla da mislim! Čula sam samo note sa gitare i ogledala se u praznim očima. Otkrila sam Enrikea, belog kao platinu, i približila mu se, posrćući. Mali, mali, viknuo je on. David? Jauknuo sam, David? Nisam uspevala da shvatim. Raznoboje maske su mi namigivale. Darovi na drvetu su se nihal i iz susedne sobe čulo se prigušeno smejanje nekog pijanca. Ostaci veselja, preujanijski fenjeri, šareni ukrasi — sve je to podrhtavalo u lišću puza. Svi su izdali glas a moj jezik bio je kao od gume. Kasnije je jedno dečak ušao u salon, vrtetajući čegrtaliku, i neko, njegova majka, opetila mu je šamar. Čaša se najzad prelića. „David!“ viknula sam. Ali bilo je suviše kasno. Moj sin je bio mrtav i ništa mu nije moglo povratiti život.

„Njegov pogreb bio je veoma lep, dragi Abele. Bila sam kao zaspala, mrtva. Da su mi iglama probadali grlo, ja ništa ne bih osećala. Nisam shvatila značaj onog što je imalo da se desi i prezirala sam ljude koji su dolazili da me teše. U patio, gde je hor naričaka jecao i kukao, sve je bilo pripremljeno za noćno bdenje. Vlasnik hotela se prema običaju zauzeo da organizuje svečanost u počast deteta. Svi

su bili pozvani. Crnci su pili boce čistog alkohola i pevali svoje pijane hvala za najveću slavu duše.

„Malo telo prekriveno cvećem bilo je izloženo usred patioa. Jedino su ruke i glava lebdeli iznad mora latica. Ja, koja sam tako često ukrasila bila njegovo čelo prolaznom krunom poljupca, stavila sam mu ovog puta krunu od perli i ulepšala ramena malim krilima od srebrnog kartona. Pre poljska, osmo- ro deo odevene u belo odigralo je, vezujući i odvezujući maramice, igru Dios nuna muere.“

„Ta ista deca podigla su sanduk na svoja ramena. Reklo bi se da je to bio pogreb neke ptice, nekog šumskog cveta. Sanduk je bio ukrašen malim lukovima od srebrnog kartona, raznobojeim pantljikama i pozlaćenim zastavama. Sve zvanice bacale su cveće dok su ga nosili.“

Don Estantisla naglo je prekinula svoje pričanje. Reklo bi se da je nestalo daha na njenim usnama. Abel je slušao priču oborene glave, pogleda izgubljenog na stazi koja je vodila ka lavirintu. Među zumbule i divlje cveće bulke su unosile izvorsku očujnu notu. Kiparisi su urezivali svoje zaostrene siluete u nebo koje je bilo veoma plavo. I najednom, kao pod dejstvom neke magične sile (ili gladi koja je njegov sam naseljavala vazdušastim vizijama i okružavala ga keratima i nežnim bićima) čitav pejzaž našao se u vlasti fantoma. Deca sa sandukom na ramenima silazila su stepenicama staze koja je vodila na terasu. Jedan od njih — najmanji — vodio je povorku mašućih tankim štapčicom kojim je, održavajući ga stalno u ravnoteži, pravio čudne pokrete. Mali mrtvac na ramenima svojih drugova obučen je bio u belo kao dete s portreta, a neko mu je između prstiju stavio bio i jedan cvet. Ostali su dolazili iza njih, pazedeći dobro da koračaju složno.

Abel je pokušao da vidi bolje. Augustovsko sunce sijalo mu je upravo u lice i on je morao da ispred očiju stavi zaštitni zid od svoje ruke. Patnja je bila duga, ogromna. Gubila se na horizontu i deca koja su koračala poslednja stapala su se sa cvećem koje je posejao vrtlar nekadašnjih vremena. Jedni su na usnama nosili svirale od trske iz kojih nije izlazila nikakva muzika. Drugi su držali korpice sa žukovinom koju su bacali na mali leš, pokrivajući deca koja pevu u horu i nišu kadioncima. Udaljili su se. Okrenuli su mu leđa ognuati svojim tankimama koje su se talasale na vetru. „Cekajte me!“ Abel je zatezao da pojuri za njima, da se i on uhvati s njima za ruke. Kiša latica prekrivala je stepenice staze. Mogao je, kao Pačić, da ih sledi po tragu. Ali zar ne bi ptice i njih polele? Šta bi onda radio on, izgubljen i sam, sa lešom deteta na ramenima?

Otvorio je oči i sudario se s njenim osmehom: „Video si ih? Zar ne da si ih video?“ Ona ga je povukla k sebi i prstima mu doticala obraze, govoreći: „I ja ih ponekad vidim. Desilo se čak da sam golo da ih dotaknem. Što, uostalom, nije ništa neobično. Naše granice su tako malo određene... stvarnost je tako nejasna stvar... A onaj čovek, gitarista, po- ućio me je: mi smo samo privid, senke koje putuju.“

Njena ruka opisala je polukrug koji je obuhvatao u isto vreme kuću, zaliv, more i polje.

— Kad sve to bude samo gomila ruševina i kad moje srce uveća lepotu nekog divljeg cveta — u njegovim laticama sva moja izgubljena krasota — moje prisustvo će nastaviti da pohodi ove krajeve i neće propustiti da dojuri na sastanak ako ga ti pozoveš.

(odlomak)

Prevela Gordana STOJKOVIĆ-BADNJAREVIĆ

OBJASNJENJA: patio — uređeno popločano dvorište sa cvećem i vodoskokom; tamborito — igra srednjeameričkih indijanaca; los ninos Desnudos — nađa deca; el Mojon de Perro — Pesca medje; Bien me sabe — Dobro me zna; Dios nuna muere — Bog nikad ne umire.

Zgb. 1962.). „Duelo en el paraíso“ („Tuga u Raju“, iznči de uskoru u izdanju „Progreso“). N. Sad, „Pieses“ („Pesme“, „El circo“ („Cirkus“). „La resaca“ („Tasi zapljuskuju obalu“). I „La isla“ („Ostrov“); zbirka novela nosi naslov „Para vivir aquí“ („Da se živi ovde“). Roman „Tuga u Raju“ koji je dobio nagradu „Indis“ 1955. godine, povest je o grupi dece koja su, posle povlačenja republikanskih trupa posle gospodari jednog katalonskog sela i na tragičan način počela da oporavljaju odrasle. Roman je preveden na francuski, engleski, nemački, italijanski, poljski, norveški, danski, finski i holandski jezik.

kritička svest

(nastavak sa 11. str.)

višim stepenicama razvoja. Bežeći od socrealizma i ždanovizma, naša književnost se često radila priklanjala modernim zapadnim književnostima, a svoje socijalističke duhovne tradicije (naročito one predratne) stavljala istovremeno u drugi ili treći plan. Princip otvorenosti prema svim kulturnim stranama sveta pokazao se u praksi vrlo jednostavno: to je, u stvari, bila otvorenost najviše prema zapadnom delu sveta, jer se iz neangažovanog i tek probudjenog sveta malo šta moglo dobiti, a od tradicije i same prakse sa istočnih strana mi smo bežali, pa ni ono vredno nismo pokušali da prihvatimo. Tako smo umesto otvorenosti prema raznim kulturama zapadnih kultura često dobili pupčanu vezanost za njene duhovne tokove i proizvode, umnogome neslobodan i inferiorn odnos prema njenim kriterijima, normama i ćudima. Nivo pismenosti, kulture i senzibiliteta bio je podignut, ali nije došlo do intenzivnijeg unutrašnjeg sagorevanja i previranja koje bi

donelo mogućnost za duboke promene.

Naša društvena praksa, koja, između ostalog, počiva i na kritičkom odnosu prema kapitalističkom, socijalističkom i neangažovanom delu sveta, pa i prema onome što se i kod nas pokušava i radi, došla je poslednjih godina u vidan disorakod sa našim književnim kretanjima. Na obavezne da po svaku cenu odražava stvarnost“ koju joj je nametala socijalistički realizam, ona se izborila za slobodno i ničim neograničeno tretiranje književne materije, za nezavisnu poziciju umetnika od bilo kakvih vidova utilitarističke presije, ali je u tom oslobođenju od „odražavanja stvarnosti“ ponekad odlazila toliko daleko da je zaboravljala na savremene ljude i njihove probleme i pokušavala često da u svetu knjižskih inspiracija pronađe ideje i podsticaje. Zato što nije dovoljno bila preokupirana našim problemima, zbivanjima i promenama, našim snovima, intelektualnim lutanjima i idejnim i ideološkim previranjima, zato što je retko uzimala iz neposred-

nih izvora i malo bila kritična prema svetu u celini i prema sebi, postajala je često spekulativna, „intelektualistička“, apstrakcionistička, — ne izraz ljudi koji žive i delaju u aktivnom odnosu prema postojećem svetu, nego izraz ljudi koji na taj svet gledaju kroz maglu jedne književne vesti opterećene elementima nadgradnje jednog drugog sveta. Odsustvo kritičkog odnosa pa i apstrakcionistička sadržina značajnog dela naše umetnosti, počeo je da pogoduje birokratskim shvatanjima unutar našeg društvenog sistema, jer je negovanjem takve umetnosti za birokratiju bilo pronadeno „najsigurnije“ rešenje: društvo je, pri ovakvom statusu umetnosti, svoje obaveze ispunjavalo materijalnim davanjima, bez ikakvog upliva u njen život, a umetnost je sa svoje strane, nezainteresovanošću za društvene probleme i za život sadašnjeg čoveka kao društvenog bića svoj status plaćala neaktivnom, neaktuelošću, otepijenošću od čoveka i njegove sredine. Njena uloga bila je samim tim reducirana do neznatnog društvenog činjenice.

Prava borba za umetnost u socijalističkim društvenim uslovima ustvari treba da se odvije.

To će sigurno biti široki procesi koji će umetnosti doneti sposobnost i mogućnost da se aktivno kritički odnosi prema savremenoj stvarnosti, prema ljudima, baštinama i izvitoperenima socijalističkog društvenog sistema, prema elementima koji čine sadržinu i perspektive našeg razvoja. Socijalistički realizam, sa svojom teorijom odnosa koji je nastupio u ime marksističkog shvatanja u umetnosti, propao je jer je ignorisao i otupljavao kritičku sadržinu naprednih književnih dela i pokreta i tražio u suštini apologetički odnos prema stvarnosti. Odbornost koju su pravi umetnici osetili prema njemu bio je ustvari otpor stvaralaca kojima se onemogućavalo stvaralački metod bez koga nema stvaralaštva i progresa. Borba za socijalističku umetnost treba da slomi otpore birokratske svesti koja u principu dozvoljava kritički odnos, ali u praksi mu se isprečava raznim argumentima i književnim, a najzadovoljnija je kad od umetnosti uspe da iznudi apologetički ili bar neutralni stav. Ta borba treba da aktivira i jednu širu kritičku svest prema problemima i institucijama svog doba, da odneguje još čvršću, još poostreniju, antidog-

matiku, antimetafizičku i antibirokratsku, dakle u najširem vidu aktivističku kritičku svest, koja bi bila sposobna da se udruži sa naporima najprogressivnijih snaga društva, da deluje u duhu daju najviših (duboko kritičkih) instrumenata našega društva: Programa Saveza komunista Jugoslavije i Prednacrt ustava FRSJ. Ali ta borba mora da se izbori i za viši nivo kritičnosti, za oštreniji odnos prema svojoj kritičkoj poziciji, za kritičnost koja ne bi prelazila u kriterizstvo, u kritiku sa apolitičnih, anarhičnih, destruktivističkih i antipatriotnih pozicija. Samo kroz takav odnos literatura socijalističkih vremena nastavila bi tragati za avangardnih ličnosti i pokreta koji su pokretački i progresivno delovali u svojim vremenima. Na pitanje: Lako je bilo biti kritičan i napredan u predratnim vremenima prema vladajućem sistemu, ali kako danas...? — odgovor je samo jedan: I danas nemamo progresivnih ličnosti, ni naprednih duhova bez kritičke svesti, samo ta kritičnost mora da ima viši idejni nivo prema objektima svoje kritike i prema sopstvenim pozicijama, shvatanjima i reagovanjima.

Petar MILOSAVLJEVIĆ